

พลวัตของสื่อทางเลือกในยุคดิจิทัลกับการเป็นสื่อสันติภาพ ในจังหวัดชายแดนใต้

นันท์วิสิทธิ์ ตั้งแสงประทีป¹ มาโนช ชุ่มเมืองปัก² และ
วิไลวรรณ จงวิไลเกษม³

บทคัดย่อ

สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้เกิดขึ้นต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลากว่า 15 ปี ช่วงเวลาดังกล่าวได้เกิดองค์กรสื่อทางเลือกในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ขึ้นจำนวนมากในพื้นที่ องค์กรสื่อทางเลือกที่ถือได้ว่าเป็นผู้นำเสนอชุดข้อมูลข่าวสารที่สื่อกระแสหลักเข้าไม่ถึง และอาจจะเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เกิดกระบวนการสันติภาพได้ในพื้นที่

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาการก่อตั้ง ดำรงอยู่ และพัฒนาการ รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อองค์กรสื่อทางเลือกในจังหวัดชายแดนใต้ในการทำบทบาทหน้าที่ของตนเอง โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกและวิเคราะห์เนื้อหาที่นำเสนอกับกลุ่มองค์กรสื่อจำนวน 5 องค์กร ได้แก่ ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ สำนักข่าวอามาน สำนักสื่อวารตานิ ปาดานีฟอรัม เครือข่ายผู้หญิงเฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ ผลการวิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจคือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการก่อตั้งและการดำรงอยู่ที่สำคัญคือ ประเด็นเรื่อง “ทุน” ที่ได้ถูกหน่วยงานรัฐใช้เป็นเครื่องมือในการ

---

* วันที่รับบทความ 13 เมษายน 2563; วันที่แก้ไขบทความ 11 พฤษภาคม 2563; วันที่ตอบรับบทความ 1 มิถุนายน 2563

¹ นักศึกษาปริญญาเอก คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์กลุ่มวิชาวิทยและโทรทัศน์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อองค์กรสื่อทางเลือกจำนวนหนึ่งในการชี้แนะ และสื่อสารในประเด็นที่หน่วยงานรัฐต้องการ และมีแนวโน้มจะขยายตัวไปยังองค์กรสื่อทางเลือกอื่นๆ เป็นการอาศัยจุดอ่อนของผู้ทำงานองค์กรสื่อทางเลือกที่แสวงหางบประมาณในการดำเนินการ การดำเนินการในลักษณะดังกล่าวของหน่วยงานรัฐ ถือเป็นปฏิบัติการสารสนเทศ (information operation) ที่สะท้อนถึงการเล็งเห็นความสำคัญและบทบาทของสื่อทางเลือกในพื้นที่ ที่ท้ายที่สุดอาจส่งผลต่อความเป็นอิสระหรือการล่มสลายขององค์กรสื่อทางเลือกในชายแดนใต้ ขณะเดียวกัน ยังพบว่า สื่อทางเลือกได้แสดงบทบาทการเป็นสื่อสันติภาพ แต่ยังคงขาดพลังเนื่องมาจากการขาดองค์ความรู้ด้านสื่อข่าวที่ไหวรู้ต่อความขัดแย้ง

คำสำคัญ: สื่อทางเลือก พลวัตของสื่อทางเลือก พื้นที่ชายแดนใต้ สื่อสันติภาพ สื่อดิจิทัล

The Dynamic of Alternative Media in the Digital Age and Peace Journalism in the Southernmost Provinces of Thailand

Nunwisit Tungsangprateep⁴ Manoch Chummuangpak⁵ and
Wilaiwan Jongwilaikasaem⁶

Abstract

Unrest in southern border provinces has been ongoing for more than 15 years. During that time, there were many alternative media organizations in the southern border provinces and alternative media organizations are regarded as presenters of a series of information that the mainstream media has not reached and it may be one of the most important mechanisms to create a peace process in the area.

This research focuses to study about the establishment, existence and development including factor that affect to the alternative media in southern border provinces on their own responsibilities by depth interview and analyze the content that present with 5 media organization including Surveillance Center in the Southern of Thailand, Aman Media, Wartani Media, Patani Forum, and Woman Surveillance Network in the Southern of Thailand. The research found the interesting point which is the main factor that affect to the establishment and existence is “capital” that is used as a tool from the government to play a role and

---

⁴ PhD candidate, Faculty of Communication Arts, Dhurakij Pandit University.

⁵ Assistant Professor, Faculty of Communication Arts, Dhurakij Pandit University.

⁶ Assistant Professor, Department of Radio and Television, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University.

influence for some of alternative media to guide and communicate in the point that the government agency desire with an increasing tend to the rest of alternative media relying on the weakness of alternative media's employee that seek the budget for their proceed. This kind of government's action assumes as the information operation that reflect to realize the importance and role of alternative media in the area that may eventually affect to the independence or collapse of the alternative media in the southern border provinces at the end. Meanwhile, alternative media plays a role of peace journalism but cannot function to be powerful due to lacks of conflict sensitive journalism knowledge

Keywords: alternative media, dynamics of alternative media, southern border area, peace journalism, digital media

ความสำคัญของการวิจัย

เหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนใต้ที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ต้นปี 2547 ต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน เป็นเหตุการณ์ที่มีความรุนแรงและยืดเยื้อยาวนานกว่าสิบสี่ปี “ไฟใต้” ส่งผลกระทบต่อผู้คนและสังคมทั้งในพื้นที่และสังคมโดยรวม แม้ปัจจุบันจำนวนเหตุการณ์ความไม่สงบจะลดลงอย่างเห็นได้ชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับระยะแรกที่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้น แต่ก็ยังมีช่วงเวลาความแปรปรวนการเกิดเหตุใหญ่อยู่เป็นระยะ ทำให้เกิดความไม่แน่ใจว่า สถานการณ์จะไปในทิศทางที่ดีขึ้นจริงหรือไม่อย่างไร

การมุ่งความสนใจไปที่เหตุการณ์เพียงอย่างเดียวของรัฐที่นักวิชาการเรียกว่า “ความรุนแรงที่มองเห็น” (visible violence) เพียงอย่างเดียว ทำให้การแก้ปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนใต้ยังไม่ถึงปัญหาที่แท้จริงของความขัดแย้งมากนัก จนนำไปสู่คำถามว่า พิจารณาได้จากอะไร คำตอบคือ พิจารณาจากการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนไทยที่รายงานเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างชัดเจนที่สุด บทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนต่อการรายงานข่าวดังกล่าว มักได้รับการวิพากษ์วิจารณ์เสมอว่า ชายข่าวความรุนแรงมากกว่า การเสนอแนะทางออกและไม่เคยนำเสนอข่าวที่เป็นประเด็นสาเหตุหรือเงื่อนไขที่ซ่อนอยู่โดยเฉพาะสื่อมวลชนที่มาจากส่วนกลาง

งานวิจัยเรื่อง *ผลกระทบของการสื่อสารมวลชน: ทัศนคติของประชาชนในเขต 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อการนำเสนอข่าวเหตุการณ์ความไม่สงบ* (นุรธรรม ทับเที่ยง, 2550) ซึ่งเป็นงานวิจัยเพียงไม่กี่ชิ้นที่สนใจผลกระทบของการนำเสนอเนื้อหาข่าวสารเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อประชาชนในพื้นที่ ส่วนหนึ่งพบว่า ภาพสะท้อนของสื่อมวลชนทำให้เกิดการรับรู้ ว่า เหตุการณ์ความไม่สงบเป็นการก่อการร้ายโดย “ชาวมุสลิม” ผู้ที่มีความน่ากลัว โหดเหี้ยมรุนแรง อ้ามือ ป่าเถื่อน ซึ่งเป็นภาพสะท้อนในสื่อมวลชนต่อกลุ่มคน ส่วนภาพสะท้อนต่อพื้นที่นั้น คือ เป็นพื้นที่ที่น่ากลัว อันตราย และความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ผลการศึกษาที่สำคัญในงานวิจัยดังกล่าวคือ การนำเสนอให้เห็นผลกระทบจากการสร้างภาพสะท้อนเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนใต้ว่า ได้ทำให้เกิดภาพจำหรือภาพแบบฉบับตายตัว (stereotype) ต่อศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิม และพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ ก่อให้เกิดความหวาดกลัว ระวัง และไม่ไว้วางใจกัน จนถึงการเลือกปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐต่อประชาชนชาวมุสลิม

นอกจากนี้ ยังพบว่า มีอีกหลากหลายประเด็นในจังหวัดชายแดนใต้ที่สื่อมวลชนระดับประเทศให้ความสนใจน้อย หรือแทบไม่ปรากฏในพื้นที่ข่าวสารเลย ทั้งที่ประชาชนในพื้นที่และนอกพื้นที่มีการตั้งคำถามหรือเกิดข้อสงสัยมากมาย แต่สื่อมวลชนกระแสหลักกลับไม่ได้แสดงออกถึงการทำหน้าที่ของตนเองมากนัก เช่น การพิจารณาคดีอาชญากรรมทั่วไปเป็นคดีความมั่นคง และการพิจารณาคดีความมั่นคงเป็นคดีส่วนตัว หรือการพิจารณาให้คดีส่วนตัวเป็นคดีความมั่นคง การซ้อมทรมานผู้ต้องหาคดีความมั่นคง และการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อประชาชนในพื้นที่ การหายตัวไปในจังหวัดชายแดนใต้ การละเมิดสิทธิเด็กที่เกี่ยวข้องกับคดีความมั่นคงในจังหวัดชายแดนใต้ ความคุ้มครอง ความโปร่งใสในการใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดินเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น (สิริกกาญจน์ ไคนุ่นนา และดุษฎี เพ็ชรมงคล, 2555) ประเด็นเหล่านี้แทบจะไม่ใช่ข่าวในสื่อมวลชนกระแสหลักเลย เมื่อสื่อมวลชนกระแสหลักไม่ได้ทำหน้าที่ดังกล่าวอย่างครบถ้วน สื่อทางเลือกในจังหวัดชายแดนใต้จึงได้เริ่มปรากฏขึ้นในช่วงหลังปี 2548

การปรากฏขึ้นของสื่อทางเลือกชายแดนใต้ เช่น ศูนย์ข่าวอามาน (ที่ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นสำนักข่าวอามาน) สถานีวิทยุมีเดียสลัตตัน ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ สำนักสื่ออาร์ตานิ ปาดานีฟอรัม เป็นต้น มีการนำเสนอเนื้อหาในมิติที่แตกต่างจากสื่อกระแสหลัก ทั้งมิติเชิงลึก มิติสังคม วัฒนธรรม ศาสนา ตามที่แต่ละองค์กรมีความถนัดและวางนโยบายไว้ ซึ่งทำให้เห็นพลวัตในแต่ละช่วงเวลาของแต่ละสื่อที่แตกต่างกันออกไป ภายใต้เงื่อนไขและปัจจัยที่เหมือนและแตกต่างกันไปแต่ละองค์กร และมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารในพื้นที่ความขัดแย้งที่สื่อกระแสหลักไม่สามารถทำหน้าที่ได้ หรือไม่ได้อยู่ภายใต้กรอบนโยบายที่จะทำ โดย

เฉพาะการทำในประเด็นของข้อมูลข่าวสารอื่นๆ ที่อยู่ในบริบทของความขัดแย้ง ที่สำคัญคือ การสื่อสารในประเด็นที่เรียกว่า การสื่อสารเพื่อสันติภาพ

ประเด็นที่น่าสนใจคือ สื่อทางเลือกชายแดนใต้ที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน อาจไม่ใช่สื่อทางเลือกในนิยามเก่า แต่แปรเปลี่ยนไปตามการให้นิยามของผู้คน เพราะหลายองค์กรที่อาจจะไม่ได้ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นองค์กรสื่อทางเลือกตั้งแต่ต้น มีการริเริ่มมาจากภาคประชาสังคมหรือภาคอื่นๆ แต่ท้ายที่สุดมีการผลิตสื่อทางเลือกด้วยเช่นกัน สื่อทางเลือกประเภทนี้ถือเป็นสื่อทางเลือกที่มุ่งเน้นสังคม (society-centred) โดยมีกระบวนการที่เห็นว่า สื่อทางเลือกนั้นเป็นส่วนหนึ่งของประชาสังคม (alternative media as part of civil society) โดยสื่อทางเลือกตามกระบวนการนี้จะเป็น “เสียงที่สาม” (third voice) ระหว่างสื่อของรัฐและสื่อเชิงพาณิชย์ โดยหลายองค์กรก็ทำงานทางด้านสื่อด้วยเช่นกัน (Bailey et al., 2007)

จากการศึกษาเบื้องต้น ต้องยอมรับว่า การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของสื่อทางเลือกในจังหวัดชายแดนใต้ นั้น ยังมีบทบาทอย่างสำคัญในการส่งเสริมสันติภาพ ในพื้นที่ความขัดแย้งโดยเฉพาะปัจจัยและเงื่อนไขต่างๆ ขององค์กรสื่อทางเลือกที่เกิดขึ้น ซึ่งจากการศึกษาเกี่ยวกับสื่อทางเลือกของ วลัยลักษณ์มุล จ่างมุล และอมรรัตน์ ชนะการณ (2557) เรื่อง *สื่อทางเลือกยุคดิจิทัลกับผลประโยชน์สาธารณะ: กรณีศึกษาการเป็นพื้นที่กลางเพื่อสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้* เป็นการศึกษาบทบาทสื่อทางเลือกในยุคดิจิทัลต่อการรายงานข่าวในสถานการณ์ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนใต้ การวิจัยนี้มีประเด็นที่น่าสนใจคือ สื่อทางเลือกซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างของการศึกษานั้น ต่างก็ตระหนักถึงการเป็นสื่อเพื่อสันติภาพของตนเอง โดยเฉพาะการเป็นพื้นที่กลางของการสื่อสารเฉพาะกลุ่ม

ขณะที่จากการศึกษาของ วิไลวรรณ จงวิไลเกษม และพัทธ์ธีรานาคอุไรรัตน์ (2562) เรื่อง *สื่อชายแดนใต้ในกระบวนการสันติภาพ: การลดทอนอคติและความเกลียดชังต่อพื้นที่และผู้คนในชายแดนใต้* ในวิจัยเรื่องนี้จัดสื่อทางเลือกเป็นประเภทหนึ่งของสื่อภาคพลเมือง (citizen reporter) ที่เน้นการนำเสนอความเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคม โลกอิสลาม และสถานการณ์

ที่ผู้คนในท้องถิ่นสนใจ และยังตั้งข้อสังเกตว่า การนิยมใช้ช่องทางสื่อใหม่เป็นเครื่องมือในการสื่อสารสำหรับสื่อชายแดนใต้แล้ว ถือเป็นปรากฏการณ์ของการต่อรองทางอุดมการณ์กับต้นสังกัดส่วนกลาง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่นำเสนอมาก่อนหน้านี้ว่า การกุมอำนาจในการนำเสนอภาพความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนใต้มาจากกรุงเทพฯ เป็นหลัก ภาพในสื่อกระแสหลักที่นำเสนอดังกล่าว อาจไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงหรือความรู้สึกของพวกเขา ขณะเดียวกัน ช่องทางออนไลน์ยังเป็นการต่อรองกับอำนาจท้องถิ่นด้วย รวมถึงการเป็นพื้นที่แห่งการสร้างตัวตนของสื่อชายแดนใต้ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยดังกล่าวยังไม่ได้มีการศึกษาในรายละเอียดของการใช้ช่องทางสื่อดิจิทัลว่า เกิดประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ในประเด็นการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งต้องเกิดจากองค์ความรู้ทั้งด้านวิชาชีพข่าว และด้านเทคโนโลยีสื่อดิจิทัล

จุดเด่นที่น่าสนใจของสื่อทางเลือกในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ นั่นคือการมีเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ หลายระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชนภาคประชาสังคม สถาบันวิชาการ จนถึงหน่วยงานรัฐ การมีเครือข่ายดังกล่าวมีส่วนอย่างสำคัญที่จะหนุนเสริมบทบาทของสื่อทางเลือกในการคลี่คลายความขัดแย้ง ประกอบกับปัจจัยภายนอกด้านเทคโนโลยีที่มีส่วนส่งเสริมให้กระบวนการสื่อสารของสื่อทางเลือกเป็นไปอย่างหลากหลาย รวมถึงประเด็นเรื่องทุนที่เป็นอีกปัจจัยที่มีความสำคัญและยังไม่มีการศึกษาวิจัย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจในประเด็นพลวัตของการก่อตั้ง ตลอดจนปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ และการพัฒนาที่จะส่งผลต่อการแสดงบทบาทหน้าที่การเป็นสื่อสันติภาพในพื้นที่โดยการศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- (1) เพื่อศึกษาการก่อตั้ง พัฒนาการ และปัจจัยที่ส่งผลต่อสื่อทางเลือกจังหวัดชายแดนใต้
- (2) เพื่อศึกษาสื่อทางเลือกในการทำบทบาทหน้าที่เป็นสื่อสันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดและทฤษฎี ดังนี้

(1) แนวคิดเกี่ยวกับสื่อทางเลือก

แนวคิดสื่อทางเลือกเป็นแนวคิดที่ใช้เป็นนิยามความเป็นสื่อทางเลือกและหน้าที่ของการเป็นสื่อทางเลือกที่เป็นไปตามคุณลักษณะ Jeppersen (2015/2016) ได้ให้นิยามลักษณะของสื่อทางเลือกไว้คือ สื่อที่มีขนาดเล็ก กระบวนการสื่อสารทำงานแนวราบ มีเนื้อหาจากพื้นที่เพื่อการสื่อสารด้านใดด้านหนึ่งที่มุ่งไปสู่การสร้างความเป็นธรรมในสังคม มีความเป็นอิสระ และมีการมีส่วนร่วมเชื่อมต่อกับภาคประชาสังคมต่างๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาล

(2) แนวคิดเทคโนโลยีสื่อดิจิทัล

แนวคิดเทคโนโลยีสื่อดิจิทัลเป็นแนวคิดที่อธิบายเรื่องเทคโนโลยีสื่อใหม่ที่เข้ามามีส่วนหนุนเสริมในการเปิดพื้นที่ให้ประชาชน ทำให้สื่อต่างๆ รวมทั้งสื่อทางเลือก สามารถข้ามข้อจำกัดเรื่องเวลา ต้นทุน และสามารถสร้างการสื่อสารแบบปฏิสัมพันธ์ (interactive) ยกระดับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ที่สำคัญคือ การช่วยเสริมพลังอำนาจ และลดการพึ่งพาสื่อกระแสหลักที่ถูกควบคุมด้วยกระบวนการเผ่าประตู่ข่าวสาร ตามแนวคิดของ Harlow and Harp (2013)

(3) แนวคิดวารสารศาสตร์สันติภาพ

แนวคิดวารสารศาสตร์สันติภาพ เน้นย้ำถึงการนำเสนอข่าวสารที่มุ่งเน้นในการลดความขัดแย้ง ความรุนแรง นำเสนอกระบวนการแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และสันติสุข ซึ่งมีคุณลักษณะต่างๆ หลายประการ เช่น การนำเสนอเนื้อหาที่มุ่งแสวงหาทางออก มีมิติเชิงลึก ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิต สังคม วัฒนธรรม การใช้ภาษาที่หลีกเลี่ยงการสร้างคามเกลียดชังหรือนำเวทนา ไม่ตีตราฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด การนำเสนอโดยแหล่งข่าวที่หลากหลายไม่ใช่แหล่งข่าวเพียงข้างเดียว ตามแนวคิดของ Johan Galtung รวมถึงการทำหน้าที่สื่อในการสื่อข่าวที่ไว้วางใจต่อความขัดแย้ง (conflict sensitive journalism) ซึ่งเป็นการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสื่อสันติภาพที่ Ross Howard (2004) ได้ทำคู่มือออกมาสำหรับผู้สื่อข่าว ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ลักษณะการเป็น

สื่อสันติภาพของสื่อทางเลือก ควบคู่ไปกับการนำเสนอข่าวของสื่อทางเลือกบนสื่อดิจิทัล

(4) แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของสื่อในยุคดิจิทัล

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของสื่อในยุคดิจิทัล มีรูปแบบกระบวนการทำข่าวรูปแบบใหม่ที่แตกต่างจากการสื่อข่าวแบบเดิม เป็นการวางโครงสร้างการทำงานในลักษณะแนวราบ สื่อสารแบบสองทางที่มีการมีส่วนร่วมจากประชาชนเกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การให้ข้อมูลจากผู้รับสารเป็นผู้ส่งสารหรือผู้ให้ข้อมูลได้ สามารถยกระดับผู้รับสารให้เป็นผู้ส่งสารได้ ตามแนวคิดของ Paul Bradshaw (2007 อ้างถึงใน สกุลศรี ศรีสารคาม, 2554) ที่สะท้อนบทบาทและความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไปของผู้ผลิตสื่อกับผู้บริโภคข่าวสารในยุคปัจจุบัน

(5) แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการอธิบายถึงการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นที่สร้างความตระหนัก ความสนใจ ความรับผิดชอบร่วมกัน ทั้งนี้ Fuglesang and Chandler (1986 อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ, 2543) ได้ให้นิยามการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นกระบวนการที่กลุ่มบุคคลต่างๆ มีความตั้งใจและมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาหนึ่งๆ ได้ก้าวเข้ามามีบทบาทในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างความเข้าใจร่วมกัน ทำให้บุคคลต่างๆ มีโอกาสเข้าถึงช่องการสื่อสารแสดงมุมมองความคิดเห็น

จากแนวคิดทฤษฎีเหล่านี้ ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นกรอบสำหรับการวิจัย และใช้เป็นแนวทางในการศึกษา การวิเคราะห์และอภิปรายผล โดยผู้วิจัยจะได้นำแนวคิดสื่อทางเลือกมาเพื่อใช้ในการศึกษาลักษณะและบทบาทของสื่อทางเลือกชายแดนใต้ว่า สามารถขับเคลื่อนหรือนำเสนอเนื้อหาเป็นสื่อสันติภาพ โดยผู้วิจัยจะนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจต่อบทบาทวัตถุประสงค์ ลักษณะการดำเนินงานในการนำเสนอข่าวสารความขัดแย้ง ความรุนแรงในสังคม ขณะเดียวกัน จะทำแนวคิดเรื่องกระบวนการทำงานของสื่อใน

ยุคดิจิทัลมาเป็นการศึกษาว่า สื่อทางเลือกได้ใช้กระบวนการทำงานในลักษณะที่สอดคล้องกับการทำงานในยุคดิจิทัลหรือไม่ อย่างไร พร้อมกันนี้จะนำเสนอความคิดสื่อสันติภาพมาใช้เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์และอภิปรายผลการทำหน้าที่สื่อสันติภาพของสื่อทางเลือกว่า เป็นไปตามคุณลักษณะของสื่อสันติภาพหรือไม่ อย่างไร ในขณะที่จะนำเสนอคิดเทคโนโลยีสื่อดิจิทัลและแนวคิดกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชน มาทำการวิเคราะห์และอภิปรายผลว่า เทคโนโลยีสื่อดิจิทัลได้มีส่วนหนุนเสริมให้สื่อทางเลือกได้ทำบทบาทและใช้ช่องทางสื่อดิจิทัลในการสื่อสารไปถึงเป้าหมาย สร้างความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาการก่อตั้ง พัฒนาการ และปัจจัยที่ส่งผลต่อสื่อทางเลือกชายแดนใต้ เพื่อช่วยให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลทั้งหมดมาประมวล สำหรับการวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ที่จะศึกษาได้อย่างครบถ้วน ชัดเจน และถูกต้องเหมาะสม จึงใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นกลุ่มสื่อทางเลือกที่มีพื้นที่การนำเสนอข่าวและการเผยแพร่อยู่ในจังหวัดชายแดนใต้ผ่านสื่อยุคดิจิทัล โดยกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มีความเชื่อมโยงและโดยตรงกับกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบไปด้วยผู้ก่อตั้ง บรรณาธิการ ผู้ปฏิบัติงานของสื่อทางเลือก จำนวนองค์กรละ 2-3 คนจากองค์กรสื่อทางเลือก 5 แห่ง ดังนี้ (1) ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (Deep South Watch) (2) สำนักข่าวอามาน (Aman News Agency) (3) สำนักสื่อวารตานิ (Wartani) (4) เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมชายแดนใต้ (Civic Women) (5) ปาตานี ฟอรัม (Patani Forum)

(2) การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เป็นเนื้อหาของกลุ่มตัวอย่างที่ได้คัดเลือกไว้ โดยจำกัดเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนใต้ โดยหน่วยวิเคราะห์จะเป็นทั้งการนำเสนอที่เป็นข่าว (news) และเนื้อหาที่ไม่ใช่ข่าว (non-news) ที่มีการนำเสนอผ่านกลุ่มตัวอย่างดังกล่าว

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่เป็นประเด็นสำคัญสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้คือ ปัจจัยที่เป็นตัวแปรอย่างมีนัยสำคัญต่อประเด็นการดำรงอยู่ขององค์กรสื่อทางเลือกคือ เรื่อง “ทุน” ที่หมายถึง งบประมาณสำหรับการดำเนินการ ที่พบว่า พื้นที่ของสื่อทางเลือกที่ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นในเชิงปริมาณและคุณภาพเป็นจำนวนมากในพื้นที่ชายแดนใต้ มีความจำเป็นต้องใช้ทุนในการขับเคลื่อน จนนำมาสู่การเข้ามามีบทบาทมาจากหน่วยงานภาครัฐ และเริ่มมีองค์กรสื่อทางเลือกรับทุนจากหน่วยงานรัฐเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้พื้นที่การสื่อสารขององค์กรสื่อเหล่านี้เริ่มมีเนื้อหาจากหน่วยงานภาครัฐเพิ่มมากขึ้น รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการทำงานเช่นการจัดกิจกรรมต่างๆ

ขณะที่ผู้ทำงานในองค์กรสื่ออีกองค์กรหนึ่งได้เปิดเผยว่า ก่อนหน้านี้เคยมีการชักจูงให้เข้ามารับทุนของหน่วยงานรัฐดังกล่าว ในขณะเดียวกันก็มีผู้ทำงานในสื่อทางเลือกบางส่วนที่เป็นนักข่าวประจำพื้นที่หรือเป็นแกนนำภาคประชาสังคมในการสวมหมวกบทบาทอื่นๆ ไปพร้อมกัน ได้รับความใช้จ่ายจากหน่วยงานรัฐ โดยให้เป็นค่าใช้จ่ายในลักษณะของค่าน้ำมัน ค่าเดินทาง ค่าเบี้ยเลี้ยงมา ก่อนหน้าที่จะเปลี่ยนเป็นการให้งบประมาณโดยตรงกับองค์กรสื่อทางเลือก นอกจากนี้ยังมีผู้ทำงานในองค์กรที่ปฏิเสธจะรับทุนจากหน่วยงานรัฐ โดยระบุชัดเจนว่า มีการเปลี่ยนแปลงของการเข้าแทรกแซงของหน่วยงานด้านความมั่นคงเรื่องทุน จึงปฏิเสธที่จะรับทุนจากหน่วยงานเดิมที่เคยรับ

ข้อน่าสังเกตจากผลการวิจัยพบว่า การเข้ามาของทุนที่มาจากหน่วยงานภาครัฐจะเข้ามาในกลุ่มองค์กรสื่อทางเลือกที่ไม่มี “ทุน” ที่หมายถึง บุคลากรที่เป็น “นักวิชาการ” รวมอยู่ด้วย ในขณะที่องค์กรสื่อทางเลือกที่มีนักวิชาการ

เป็นหลักได้ปฏิเสธการรับทุนจากหน่วยงานของรัฐอย่างชัดเจน รวมถึง “ทุน” ที่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ในการทำงานเป็นหลัก นักวิชาการยังมีส่วนสำคัญในการของบประมาณจากหน่วยงานทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ อันเนื่องมาจากศักยภาพและความน่าเชื่อถือ รวมถึงองค์ความรู้ในการดำเนินการขอทุนในลักษณะเดียวกับการทำงานวิชาการหรืองานวิจัย โดยมีการอาศัยเครือข่ายความร่วมมือจากภาคต่างๆ ทั้งภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และภาคสื่อมวลชนในพื้นที่ สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของ “ทุน” ที่ผู้วิจัยเรียกว่า ต้นทุนที่ไม่ใช่งบประมาณ แต่หมายถึงทุนด้านบุคลากรและเครือข่าย

ต่อประเด็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการก่อตั้งขององค์กรสื่อทางเลือกนั้น ผลการวิจัยพบว่า คนในที่มีศักยภาพประกอบไปด้วยนักวิชาการ นักข่าวในพื้นที่พลังคนรุ่นใหม่ นักศึกษา ได้กลายเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้การก่อตั้งองค์กรสื่อเกิดขึ้นได้ โดยมีแรงหนุนเสริมจากเครือข่ายภาคประชาสังคมในพื้นที่ สถาบันการศึกษาคือ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (ม.อ. ปัตตานี) ที่เปรียบเสมือนพื้นที่อิสระทางความคิด และเป็นพื้นที่ปลอดภัย และประเด็นผู้ได้รับผลกระทบที่ไม่ได้รับการเยียวยา ขณะที่ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการก่อตั้งองค์กรสื่อทางเลือกในชายแดนใต้ ได้แก่ ประเด็นสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้น การนำเสนอข่าวของสื่อกระแสหลักที่มุ่งเน้นเรื่องเหตุการณ์ และมองเพียงเป็นข่าวอาชญากรรม โดยไม่แสวงหาสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง เรื่องความเป็นรัฐปัตตานีที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน และถูกฝังลึกในผู้คนในพื้นที่ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมหรือเท่าเทียม รวมถึงประเด็นนโยบายรัฐที่มุ่งเน้นการใช้กำลังเข้าปราบปรามเพียงอย่างเดียว

องค์กรสื่อทางเลือกที่จัดตั้งขึ้น ผลวิจัยยังพบว่า ได้ทำหน้าที่อยู่ 3 ประการตามนโยบายเพื่อไปสู่เป้าหมายกระบวนการสันติภาพและขจัดความขัดแย้งคือ การทำหน้าที่เป็นสื่อเน้นนำเสนอข่าวในมิติที่ลึกและหลากหลาย ทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลาง หรือพื้นที่สาธารณะ เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและนำเสนอทางออก และการทำหน้าที่ต่อผู้ต่อรองให้กับผู้ที่ได้รับผลกระทบ

ความสำคัญของเทคโนโลยีสื่อดิจิทัลและองค์ความรู้ด้านวิชาชีพวารสารศาสตร์ หรืออินเทอร์เน็ตศาสตร์ เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ผลการวิจัยพบว่า แม้เทคโนโลยีดิจิทัลจะเป็นส่วนหนุนเสริม แต่ในขณะเดียวกัน ก็ได้กลายเป็นปัญหาขององค์กรสื่อทางเลือกที่ขาดทักษะองค์ความรู้ด้านวารสารศาสตร์และเทคโนโลยีสื่อดิจิทัล เช่น การใช้ช่องทางสื่อดิจิทัลที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยผลการวิจัยพบว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของผู้รับสารทางช่องทางต่างๆ มีจำนวนไม่มากนักในแต่ละกลุ่ม ทำให้ท้ายที่สุดต้องละทิ้งช่องทางหลายช่องทางที่สร้างขึ้น รวมถึงการไม่มีองค์ความรู้ด้านวิชาชีพสื่อ ที่ส่งผลให้การเขียนเนื้อหาขาดพลังในการสื่อสาร ในขณะเดียวกัน กลับพบว่า ผู้ที่มีองค์ความรู้ด้านวารสารศาสตร์หรืออินเทอร์เน็ตศาสตร์ ได้เลือกใช้ช่องทาง การนำเสนอที่เป็นสื่อผสมผสานระหว่างสื่อดั้งเดิมและสื่อดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ และตรงกลุ่มเป้าหมายมากกว่า

สำหรับประเด็นการขับเคลื่อนเรื่องเนื้อหาเพื่อสร้างกระบวนการสื่อสารสันติภาพ ผลการวิจัยพบว่า แม้แต่สื่อจะสามารถสื่อสารเนื้อหาที่ตนเองได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ แต่กลับพบว่า แต่ละองค์กรสื่อไม่มีกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน เป็นลักษณะต่างคนต่างทำ และที่สำคัญคือ การขาดองค์ความรู้ด้านสื่อสันติภาพ ทำให้หลายองค์กรยังคงทำหน้าที่เป็นเพียงสื่อทางเลือก “เลือกข้าง” เท่านั้น

ทุนจากหน่วยงานภาครัฐเริ่มปรากฏเด่นชัดขึ้น

ประเด็นที่น่าสนใจและสำคัญของงานวิจัยนี้ คือแหล่งทุน (งบประมาณ) ที่เป็นหน่วยงานรัฐ ที่ได้ส่งผลโดยตรงต่อการดำรงอยู่ขององค์กรสื่อทางเลือก โดยผลการวิจัยพบว่า องค์กรสื่อทางเลือกบางองค์กรได้เริ่มรับทุนจากหน่วยงานภาครัฐมากขึ้น บางองค์กรตั้งขึ้นมาในระยะเวลาไม่นานนัก แต่มีการรวมตัวกับองค์กรสื่อทางเลือกที่มีการตั้งมาเป็นระยะเวลานาน และได้รับความน่าเชื่อถือสืบเปลี่ยนหมุนเวียน การมีหมวกในตำแหน่งต่างๆ เช่น อุปนายกสมาคม นายกสมาคม ประธานชมรม ที่ปรึกษา เพื่อสร้างภาพลักษณ์และนำหนักให้กับองค์กรตนเอง

ที่หน่วยงานรัฐจะเข้ามาสนับสนุนทุนในการดำเนินการ ส่งผลให้หน่วยงานรัฐที่
นางบประมาณมาให้ ได้เข้ามามีบทบาท โดยเฉพาะเข้ายึดพื้นที่การสื่อสารจาก
องค์กรสื่อ และกลายเป็นการประชาสัมพันธ์องค์กรภาครัฐมากขึ้นอย่างชัดเจน
โดยการยอมรับจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ทำงานใน 2 องค์กร

“...มีการคุยกัน และเราก็ยอมรับที่จะให้เขามามีส่วนร่วมในการทำ
กิจกรรม มาร่วมกำหนดงานที่จะทำ มีการประชาสัมพันธ์ในการทำงานของเขา
ซึ่งผมมองว่า ไม่ใช่เรื่องเสียหาย หลักการของสื่อก็ต้องเปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายอยู่
แล้วนี่ในการแสดงความคิดเห็นการมีส่วนร่วม...ไม่ๆ เขาไม่ได้ถึงขั้นมาสั่งว่า
ต้องทำอะไรหรือไม่ทำอะไร สิ่งไม่ได้อยู่แล้ว...จะมองว่าเป็นการประชาสัมพันธ์หรือ
อืม...ก็มองได้ เพราะเป็นหน้าที่เขา แต่ผมเชื่อว่า คนอ่านคนดูมีวิจารณญาณ
จะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ได้เหมือนกัน แต่เราเป็นพื้นที่สื่อ เราเปิดกว้างตามหลักการ
ของเราที่วางไว้...” (B1, สัมภาษณ์ 2 กันยายน 2561)

ขณะที่องค์กรสื่อทางเลือกองค์กรหนึ่งยังได้เปิดเผยว่า มีการรับ
งบประมาณมาเป็นเวลานานจากหน่วยงานรัฐ เพียงแต่มีรูปแบบในลักษณะของการ
ให้เป็นรายบุคคลมากกว่า

“เอาตรงๆ ใหม่นักข่าวรับเงินใหม่ โอนเงินเข้าบัญชีใหม่ จ่ายเป็นค่าน้ำมัน
ใหม่ รับเป็นอะไร หรือเป็นโครงการ เราไม่ได้ว่าใครคนใดคนหนึ่ง แต่มันมีอยู่
จริง...แบบที่บอกเป็นไอโอหรือเปล่าแบบนี้ให้ทำไม งบประมาณไหนใช้ได้กันขนาดนี้
อยู่ดีๆ ก็ให้ ถ้าให้พูดไปก็ไม่ดีกว่ากันไป...มาหาหมด มาเองก็มา ถ้ามหาอะไรใหม่
ช่วยอะไรใหม่ คอม โน้ตบุ๊ก อุปกรณ์กล้อง...บางทีก็ให้พวกเดียวกันนี้ละมา รับทุน
มารับโครงการมาให้มาช่วยเข้าร่วม ต้องแยกแยะ ถ้าเรารับต่อไป จะทำงานยังง
มันทำงานไม่ได้ จุดยืนของเรามี แต่เราไม่ได้ว่าใครถ้าจะรับ ขึ้นกับนโยบายของ
เขา ไปว่าไม่ได้ แต่คนพื้นที่นักข่าวพื้นที่รู้กันอยู่ไปถามได้ใครว่าไม่จริง...” (C2,
สัมภาษณ์ 17 ธันวาคม 2561)

ในขณะเดียวกัน ก็ยังคงมีองค์กรสื่อทางเลือกที่ปฏิเสธจะรับทุนจากหน่วยงาน
ภาครัฐและหน่วยงานต่างประเทศ ที่เป็นคู่แข่งโดยตรงในเชิงสัญลักษณ์กับศาสนาคือ
สถานทูตอเมริกา โดยปรากฏอย่างน้อยสององค์กรที่ปฏิเสธการรับทุนจากหน่วยงาน
ดังกล่าว

“...ช่วงปี พ.ศ. 2557 มีกำลังกองทหารเข้ามา ซึ่งในช่วงนั้นได้เกิดรัฐประหาร ทำให้มีการพูดคุยกันระหว่างศูนย์กับกองทหารในเรื่องของสันติภาพของจังหวัดชายแดนภาคใต้ เริ่มจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่กลาง กลายเป็นว่าทหารเข้ามามีอิทธิพล ด้านฝ่ายความมั่นคง อำนาจอยู่ในมือกองกำลังทหาร ในส่วนของงบประมาณในช่วงแรกๆ ทางศูนย์ฯ มีความเป็นอิสระเสรีไม่ขึ้นตรงกับองค์กรใดๆ และเมื่อมีกองกำลังทหารเข้ามาสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศเกิดการเปลี่ยนแปลง คนในองค์กรต้องพึ่งพาอาศัยกัน กองกำลังทหารเข้ามาในพื้นที่กลาง ทำให้พื้นที่กลางกลายเป็นพื้นที่ของรัฐบาล โดยมีทหารก็เข้ามาครอบคลุมไม่ได้เป็นการทำลาย แต่เขากองกำลังทหารก็แสดงตนเหมือนซื้อกิจการของ...นี้ไปเลย ทรัพยากรทุนในการขับเคลื่อนภายใน สัญญาโครงการการดำเนินการในหมวดกิจกรรมเริ่มลดลงแต่องค์กรก็ยังต้องอยู่...” (A1, สัมภาษณ์ 7 พฤศจิกายน 2561)

ทุนคือปัจจัยต่อการดำรงอยู่

ประเด็นเรื่องทุนที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแบ่งออกเป็นสองความหมายคือ ทุนในฐานะแหล่งเงิน หรืองบประมาณเพื่อการดำเนินการ และทุนในฐานะของต้นทุนที่เป็นบุคลากร และเครือข่ายที่ทำให้องค์กรสื่อสารทางเลือกชายแดนใต้ดำรงอยู่ได้ โดยในประเด็นเรื่องแหล่งทุนที่องค์กรสื่อสารเลือกใช้ มีวิธีการอยู่สามลักษณะคือ การเสนอโครงการโดยต่างคนต่างยื่นของงบประมาณ การรวมตัวกันของงบประมาณหลายๆ องค์กรในรูปแบบของชมรมหรือสมาคม และการของงบประมาณมาเพียงองค์กรหลักองค์กรเดียว แต่มีการกระจายงบประมาณในลักษณะช่วยกันทำงาน โดยพบว่า แหล่งทุนส่วนใหญ่ แบ่งเป็นสองส่วนคือ จากในประเทศและต่างประเทศ โดยในประเทศมาจากทั้งหน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานความมั่นคง ขณะที่ในต่างประเทศ มาจากองค์กรต่างประเทศ องค์กรระหว่างประเทศ และองค์กรพัฒนาเอกชน โดยแหล่งทุนส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะทับซ้อนหมุนเวียนกัน ที่น่าสนใจในการหางบประมาณขององค์กรสื่อสารเลือกอีกประเภทคือ การเปิดบริษัทเพื่อรับงานและการลงทุนกับเครือข่ายภาคประชาสังคมในการทำการเกษตร เช่น กลุ่มสำนักสีอัวร์ตานิ และสำนักข่าวอามา

แหล่งทุนยังส่งผลต่อการทำงานอย่างเห็นได้ชัด เมื่อองค์กรสื่อทางเลือกไม่มีงบประมาณในการบริหารจัดการ หรือขาดทักษะความรู้ในการบริหารจัดการงบประมาณที่ดีพอ ไม่คำนึงถึงการบริหารจัดการระยะยาวที่ต้องมีต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายประจำ เช่น ค่าเช่าโดเมนเว็บไซต์ เงินเดือนเจ้าหน้าที่ที่ต้องดูแลบริหารโครงการ ส่งผลให้เมื่อหมดโครงการ ประสิทธิภาพในการทำงานลดลง รวมถึงช่องทางสื่อดิจิทัลในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ต้องยุติไปด้วย

ขณะที่ในประเด็นเรื่องทุนที่เป็นบุคลากรและเครือข่าย ถือเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งด้วยบุคลากรขององค์กรสื่อทางเลือกที่เป็นนักวิชาการ และนักข่าวที่เป็นแกนหลักที่มีประสบการณ์ องค์ความรู้ในการของงบประมาณในลักษณะเดียวกับการทำงานวิชาการหรืองานวิจัย รวมถึงประวัติผลงานเป็นที่ยอมรับ มีหมวกในฐานะนักวิชาการ และในฐานะอื่นๆ ทางสังคมเช่นเดียวกับนักข่าวในพื้นที่ที่ทำงานองค์กรสื่อทางเลือก ยังมีหมวกของการเป็นนักข่าวของสื่อกระแสหลักหรือสื่อต่างประเทศในฐานะนักข่าวในพื้นที่ (สตริงเกอร์) อีกด้วย ส่วนเครือข่ายทั้งภาควิชาการ ภาคประชาสังคม ต่างก็มีส่วนในการหนุนเสริมให้เกิดการได้มาของงบประมาณเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การของงบประมาณสนับสนุนส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่ต้องเป็นนิติบุคคล ทำให้องค์กรสื่อทางเลือกเกือบทั้งหมดต้องอาศัยองค์กรภาควิชาการ เช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (ม.อ. ปัตตานี) ในการยื่นเสนอขอทุน เป็นส่วนใหญ่ซึ่งถือเป็นข้อจำกัด

คนในคือหัวใจสำคัญของการก่อตั้ง และนโยบายที่ชัดเจนเพื่อประโยชน์สาธารณะ

การก่อตั้งสื่อทางเลือกชายแดนใต้ นั้น มีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจ คือ เกิดขึ้นจากองค์ประกอบหลายประการอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะประเด็น “คนใน” ที่ประกอบไปด้วยนักวิชาการ และนักข่าวในพื้นที่ ได้กลายเป็นแกนหลักในการก่อตั้งองค์กรสื่อทางเลือกขึ้นในพื้นที่ ทั้งนักวิชาการในฐานะผู้ม้องค์ความรู้ในพื้นที่ และนักข่าวในฐานะผู้มีประสบการณ์ทำข่าว มีความรู้ด้านภาษาท้องถิ่น และมีถิ่นกำเนิดในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ขณะที่มีองค์ประกอบเสริมคือ เครือข่ายภาค

ประชาสังคม และภาควิชาการ ตลอดจนนักศึกษา พลังคนรุ่นใหม่ที่เกิดขึ้นและตามมาในภายหลัง รวมถึงสถานการณ์ที่เป็นปัจจัยให้เกิดการก่อตั้งอื่นๆ เช่น การเกิดรัฐประหารในปี 2557 และการยุบโต๊ะข่าวภาคใต้ ศูนย์ข่าวอิศราของสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการก่อตั้งองค์กรสื่อทางเลือกขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ขณะเดียวกัน ความเป็นพื้นที่ปลอดภัยอย่างมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (ม.อ. ปัตตานี) ที่อยู่ในสถานะพื้นที่ของการแสดงความคิดเห็นในเชิงสาธารณะ อิสระทางความคิด และปลอดภัยจากการแทรกแซงทางการเมือง รวมถึงประวัติศาสตร์การต่อสู้ในชื่อ “ปาตานี” หรือจังหวัดปัตตานี เป็นอีกองค์ประกอบที่กลายเป็นคำสำคัญ ที่ทำให้การก่อตั้งองค์กรสื่อทางเลือกในพื้นที่ประสบความสำเร็จในระยะเวลาอันสั้น

การก่อตั้งขององค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้ ยังมีนโยบายที่ชัดเจน มีเป้าหมายไปในทิศทางเดียวกัน คือ การสร้างพื้นที่การสื่อสารสาธารณะเพื่อแสวงหากระบวนการสันติภาพ โดยการแสดงบทบาทที่แตกต่างกันทั้งบทบาท “สื่อ” ที่ต้องการเป็นสื่อหลักในชายแดนใต้ บทบาทการต่อสู้ต่อรองเพื่อกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบ สิทธิ และความเท่าเทียม และบทบาทการเป็นพื้นที่กลางเพื่อเชื่อมต่อเครือข่ายทุกภาคส่วนในการสร้างพลังการต่อรองทางการเมือง

เครือข่ายมีความสำคัญหนุนเสริม

เครือข่ายภาคต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาคประชาสังคม ภาควิชาการ หรือองค์กรสื่อด้วยตัวเอง รวมถึงสื่อกระแสหลัก ล้วนแล้วแต่มีส่วนหนุนเสริม ตั้งแต่กระบวนการก่อตั้ง การทำงาน ตลอดจนทุน โดยจะเห็นได้จากผลการศึกษาที่มีความชัดเจนถึงการเข้ามาช่วยกันขับเคลื่อน ซึ่งทุกคนต่างมี “จุดร่วม” คือ การไปสู่สันติภาพ โดยพบว่า เครือข่ายมีส่วนร่วมตั้งแต่การก่อตั้ง เช่น การใช้พื้นที่ของมหาวิทยาลัย ที่ถือเป็นพื้นที่อิสระปลอดภัยจากการแทรกแซง โดยเฉพาะจากหน่วยงานความมั่นคงที่เรียกว่า เป็นพื้นที่ปลอดภัย และยังมีกลุ่มนักวิชาการหรือองค์กรวิชาการเป็นผู้สนับสนุน ซึ่งในกรณีเดียวกัน ยังคงเป็นผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลังการเป็นหน่วยงานต้นทางในการขอรับทุนสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ อีกด้วย

ในขณะเดียวกัน กระบวนการทำงานก็พบการมีส่วนร่วมผลักดันของเครือข่าย
ในลักษณะของการร่วมโครงการ หรือทำกิจกรรมต่างๆ กันอยู่เป็นระยะ แม้แต่
องค์กรสื่อกระแสหลักยังได้เข้ามีส่วนร่วมในการสนับสนุนเผยแพร่เนื้อหาข่าวสาร
หรือร่วมกิจกรรมในบางกรณี

บทบาทหน้าที่แตกต่างกัน: สื่อ พื้นที่กลาง ต่อผู้ต่อรอง

ผลการศึกษาพบว่า องค์กรสื่อทางเลือกทั้งหมดได้วางบทบาทหน้าที่
ตามนโยบายที่ได้กำหนดเอาไว้คือ กระบวนการไปสู่สันติภาพ โดยพบว่า การ
ทำบทบาทหน้าที่แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ การทำหน้าที่เป็นองค์กรสื่อ การ
ทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลาง และการทำหน้าที่ในการต่อผู้ต่อรอง โดยการทำให้บทบาท
หน้าที่ทั้ง 3 ลักษณะ โดยกลุ่มที่ทำหน้าที่องค์กรสื่อ ได้มีความพยายามในการ
นำเสนอข่าวในทุกมิติ บางกลุ่มเน้นที่จะนำเสนอข่าวในมิติเชิงลึกของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อ
ของสถานการณ์ ส่วนกลุ่มที่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลาง พื้นที่สาธารณะ ได้ทำบทบาท
ชัดเจนในฐานะผู้ที่เชื่อมต่อเปิดพื้นที่การพูดคุย การเจรจา รูปแบบทางออกที่จะ
ไปสู่กระบวนการสันติภาพ ขณะที่กลุ่มที่ทำหน้าที่ต่อผู้ต่อรอง ได้แสดงบทบาท
ที่ต้องการให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบได้รับโอกาสในการช่วยเหลืออย่างยุติธรรมและ
เท่าเทียม

บทบาทที่ทับซ้อนของผู้ทำสื่อทางเลือก

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ที่ทำงานสื่อทางเลือกบางส่วนมีบทบาทหน้าที่
ที่หลากหลาย ทับซ้อนหมวกหลายใบ เช่น การเป็นนักข่าวในพื้นที่ (สตริงเกอร์)
ให้กับสื่อกระแสหลักหรือสำนักสื่อต่างประเทศ ขณะเดียวกัน ยังมีบทบาทหน้าที่
ในองค์กรอื่นๆ เช่น ชมรม สมาคม องค์กรอื่นๆ นักเคลื่อนไหวภาคประชาสังคม
ทั้งที่ก่อตั้งขึ้นเองและถูกรับเชิญเข้าไป บทบาทดังกล่าวทำให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่องค์กร
สื่อทางเลือกกลายเป็นทั้งผู้จัดกิจกรรม ผู้บริหาร หรือผู้ปฏิบัติงานองค์กรสื่อทาง
เลือก ผู้รับทุน และบทบาททางสังคมอื่นๆ ซึ่งส่งผลต่อการเข้ามาให้ทุนจากใน
พื้นที่ ที่อาจแฝงมาในหลากหลายรูปแบบ เช่น เงิน ค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่น ค่าน้ำมัน

ค่าเดินทาง ค่าตอบแทน จนถึงลักษณะการมอบทุนให้ดำเนินกิจกรรมโครงการต่างๆ

โครงสร้างแนวราบเชื่อมโยงเครือข่ายสร้างการมีส่วนร่วม

การดำเนินงานขององค์กรสื่อทางเลือกในพื้นที่ชายแดนใต้ มีการวางโครงสร้างการทำงานในลักษณะขนาดเล็กมีคนทำงานเพียง 2-3 คน แนวราบเชื่อมต่อกับเครือข่ายทั้งภาคประชาสังคม ภาควิชาการ ภาคสื่อ ทั้งองค์กรสื่อทางเลือกด้วยกัน และสื่อกระแสหลัก เห็นได้ชัดในกรณีขององค์กรสื่อทางเลือกที่วางบทบาทเป็นพื้นที่กลางหรือพื้นที่เชื่อมต่อ ส่วนที่วางบทบาทเป็นองค์กรสื่อหรือสำนักข่าว ที่แม้จะใช้กระบวนการทำงานแบบสื่อกระแสหลัก แต่ยังคงเป็นองค์กรขนาดเล็ก และไม่มีสายบังคับบัญชาที่เป็นลักษณะการสั่งการ ในขณะที่กระบวนการทำงานจะเป็นไปในลักษณะปัจเจกบุคคลเชื่อมต่อกับเครือข่าย และการทำงานในลักษณะสำนักข่าวที่มักข่าว และการกำหนดประเด็นโดยผู้ควบคุมหรือประเด็นที่มาจากนักข่าวหรือแหล่งข่าว โดยระดับบรรณาธิการหรือผู้กำกับดูแลจะทำหน้าที่เป็นผู้คัดเลือก สรรหา เสนอแนะ ควบคุมไปกับการทำหน้าที่ตรวจสอบข่าวสาร (gatekeeper) ก่อนนำเสนอออกสู่สาธารณะ

ประเด็นสำคัญคือ การวางโครงสร้างและกระบวนการทำงานในแนวราบ เชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคประชาสังคม ภาควิชาการ ส่งผลต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ในแนวราบกับผู้รับสาร จนสามารถส่งผลให้ผู้รับสารกลายเป็นผู้ส่งสาร และยกระดับกลายเป็นผู้มีส่วนร่วมในการผลิต นอกจากนี้ ยังมีประเด็นการสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงาน โดยให้เครือข่ายเข้ามามีบทบาทในระดับต่างๆ ตั้งแต่การเป็นผู้รับสาร ผู้ส่งสาร แหล่งข่าวแหล่งข้อมูล ผู้ร่วมดำเนินกิจกรรม จนกระทั่งถึงระดับการกำกับดูแลนโยบายและร่วมตัดสินใจ

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีประเด็นที่องค์กรสื่อทางเลือกที่มีนโยบายและเป้าหมายเดียวกันทุกองค์กรคือ การแสวงหากระบวนการสันติภาพ แต่ยังไม่สามารถสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมด้วยกันเองขององค์กรสื่อทางเลือก ที่จะผลักดันให้ไปสู่เป้าหมายได้ ยังคงเป็นการทำงานในลักษณะต่างคนต่างทำอยู่

เนื้อหา รูปแบบและภาษา ที่เน้นแสวงหาสันติภาพ

องค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้มีการผลิตเนื้อหาที่มุ่งเน้นตามแนวที่ผู้ทำงานถนัด กล่าวคือ หากเป็นกลุ่มนักวิชาการที่เป็นแกนก็จะใช้การผลิตเนื้อหาในเชิงวิชาการ ในรูปแบบที่ไม่ใช่ข่าว (non-news) บทความ บทวิเคราะห์ หรือกลุ่มที่ผลิตเนื้อหาข่าว (news) เพื่อการต่อสู้เรียกร้องสิทธิและความเท่าเทียมที่ผลิตในรูปแบบของสื่อคลิปวิดีโอ สารคดีเสียง เนื้อหาทั้งหมดยังคงตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์ และนำไปสู่เป้าหมายคือ กระบวนการสร้างสันติภาพ ทั้งการแสวงหาทางออกไปสู่สันติภาพ การนำเสนอผู้ถูกละเมิดสิทธิตกเป็นเหยื่อ และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่มีปลายทางคือการแสวงหาสันติภาพ เนื้อหาเป็นการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับคนในพื้นที่ที่นอกเหนือจากประเด็นหลักในการนำเสนอ ยังมีการนำเสนอเรื่องภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมอยู่ด้วย เนื้อหาเหล่านี้ไม่เคยปรากฏในสื่อกระแสหลัก เช่น เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมชายแดนใต้ ที่นำเสนอเรื่องประเพณีเรื่องวัฒนธรรมด้านอาหารท้องถิ่นในสารคดีเสียง

ส่วนภาษามีการวางเป้าหมายที่ใช้ในการสื่อสารในพื้นที่คือ การใช้ภาษาของท้องถิ่นในการสื่อสาร และภาษาสากลที่เป็นภาษามลายู รวมถึงภาษาไทย และการสื่อสารภายนอกสู่สาธารณะทั้งในระดับประเทศ ประเทศเพื่อนบ้าน และประเทศอื่นๆ โดยใช้ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย ภาษามลายู อย่างไรก็ตาม การผลิตหลายภาษาก็ยังคงเป็นปัญหาในเรื่องของการใช้งบประมาณ โดยเฉพาะในภาษามลายูและภาษาอังกฤษ

สื่อดิจิทัลหนุนเสริมการดำรงอยู่ เสริมด้วยสื่อดั้งเดิมผสมผสาน

การใช้ช่องทางสื่อสังคมหรือสื่อดิจิทัลในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารขององค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้ มีการใช้ช่องทางการสื่อสารทุกช่องทางทั้งออนไลน์คือ เว็บไซต์และโซเชียลมีเดีย โดยในระยะแรกเป็นการใช้สื่อออนไลน์เพียงอย่างเดียวคือ เว็บไซต์ และมีการใช้สื่อโซเชียลมีเดียในเวลาต่อมาคือ เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ และยูทูป โดยพบว่า การใช้ช่องทางการสื่อสารดังกล่าวสามารถสร้างการ

มีส่วนร่วม นอกเหนือไปจากในประเด็นการรับสาร คือ การแสดงความคิดเห็น และแจ้งข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการผลิตเนื้อหา และนำไปสู่การยกระดับขึ้นมาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการผลิต อย่างไรก็ตาม ในทางกลับกัน พบว่า ในเชิงสถิติช่องทางทางโซเชียลมีเดียพบ การสร้างการมีส่วนร่วม (engagement) ได้ไม่มากนัก

อย่างไรก็ตาม ยังมีองค์กรสื่อทางเลือกที่มีองค์ความรู้ด้านวารสารศาสตร์ หรือนิเทศศาสตร์ เลือกที่จะวางกลยุทธ์การสื่อสารตรงตามเป้าหมาย โดยการใช้สื่อดั้งเดิม เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ร่วมกับสื่อดิจิทัล ทั้งเป้าหมายในพื้นที่และนอกพื้นที่ ซึ่งทำให้มีประสิทธิภาพมากกว่า รวมถึงการใช้ช่องทางการสื่อสารแบบการจัดกิจกรรมเวทีสาธารณะ (on ground)

ศักยภาพผู้ทำงานวิชาชีพสื่อยังไม่ถึง

ผลการวิจัยพบว่า แม้มุ่งมององค์กรสื่อทางเลือกจะสามารถใช้ช่องทางสื่อดิจิทัลในการเผยแพร่ข้อมูลได้อย่างดี แต่กลับพบว่า เชิงสถิติช่องทางทางโซเชียลมีเดียพบการสร้างการมีส่วนร่วม (engagement) ได้ไม่มากนัก สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะทักษะความชำนาญของผู้ที่ทำงานองค์กรสื่อทางเลือก ที่ไม่มีความรู้ในด้านการใช้เทคโนโลยีสื่อดิจิทัลว่า ช่องทางการสื่อสารใดเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายใดเป็นหลัก ที่เสพเนื้อหาจากช่องทางนั้นๆ และการผลิตเนื้อหาการสื่อสารที่สอดคล้องกับช่องทางการสื่อสารนั้นๆ เช่น เฟซบุ๊กที่นิยมการสื่อสารสั้นๆ และนำเสนอภาพที่น่าสนใจ หรือทวิตเตอร์ที่เน้นนำเสนอข่าวที่เกิดขึ้นในระยะสั้น ทำให้หลายช่องทางถูกละทิ้ง และไม่เกิดประสิทธิภาพที่สูงสุด เช่น ทวิตเตอร์ ยูทูบ รวมถึงประเด็นเชื่อมโยงกับแหล่งทุนที่ทำให้ท้ายที่สุดต้องทิ้งช่องทางการสื่อสารอย่างเว็บไซต์ไป

นอกจากนี้ ยังมีประเด็นของการขาดทักษะทางวิชาชีพวารสารศาสตร์หรือนิเทศศาสตร์ เช่น การเขียนข่าวให้น่าสนใจ การพาดหัว ภาษาข่าว การถ่ายภาพ เทคนิคการตัดต่อ รูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย เช่น การทำอินโฟกราฟิก ทำวิดีโอคอนเทนต์ ทำให้ท้ายที่สุด เนื้อหาที่ผลิออกมาขาดความน่าสนใจ แม้

ผู้ที่ทำองค์กรสื่อทางเลือกจะเป็นนักข่าวในพื้นที่ (สตรีนเจอร์) มาก่อนก็ตาม แต่ก็มีเพียงทักษะด้านการเขียนหรือผลิตเนื้อหาเท่านั้น

อภิปรายผล

องค์ประกอบสำคัญสำหรับการก่อตั้งและดำรงอยู่คือ “นักวิชาการ”

การเกิดขึ้นขององค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้ นั้น มีความแตกต่างจากการเกิดขึ้นขององค์กรสื่อทางเลือกภาวะปกติ อันเนื่องมาจากการเกิดขึ้นภายใต้บริบทสถานการณ์ความรุนแรง และปัจจัยที่สำคัญเป็นตัวกระตุ้นที่ถือเป็นปัจจัยภายนอก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องนโยบายของรัฐที่เน้นใช้กำลังในการปราบปรามแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งในประวัติศาสตร์ที่ถูกกดทับ หรือการนำเสนอข่าวสารของสื่อกระแสหลักที่ไม่นำเสนอสาเหตุหรือต้นตอของปัญหาที่แท้จริง แต่เลือกรายงานเพียงเหตุการณ์ความรุนแรงรายวัน ทำให้การเกิดขึ้นขององค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้เป็นไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งหากนำมาเปรียบเทียบกับแนวคิดสื่อทางเลือกที่มีการแบ่งประเภทขององค์กรสื่อทางเลือก ตามแนวคิดของ Jeppesen (2015/2016) และ Bailey et al. (2007) จะพบว่า องค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้ จัดอยู่ในกลุ่มสื่อประเภทสื่ออิสระต่อผู้ทางการเมือง (autonomous and radical media) ที่มีอุดมการณ์เพื่อการต่อสู้กับอำนาจนิยม ในที่นี้คือการต่อสู้กับนโยบายของรัฐ สื่อประเภทนี้เน้นคุณค่าหลักในเรื่องอธิปไตยร่วม (collective autonomy) คือ การมีส่วนร่วมต่อกระบวนการตัดสินใจ โดยมีผู้รับมอบอำนาจหรือผู้ดำเนินการคือประชาชน และการรวมตัวเป็นกลุ่มองค์กร (collectively organized) หรืออีกในมิติหนึ่ง สื่อทางเลือกในชายแดนใต้เป็นสื่อทางเลือกที่มุ่งเน้นสังคมมากกว่าสื่อทางเลือกที่มุ่งเน้นตัวสื่อ

อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นขององค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้ นอกจากจะมีปัจจัยจากภายนอกแล้ว ยังมีปัจจัยภายในที่สำคัญอย่างยิ่งและทำให้ประสบความสำเร็จในการก่อตั้ง นั่นคือ ศักยภาพของ “คนใน” คือ นักวิชาการ นักข่าวข่าวในพื้นที่ คนรุ่นใหม่ และการร่วมมือของเครือข่ายภาคต่างๆ ทั้งภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และภาคสื่อมวลชนในพื้นที่ ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับ

แนวคิดประวัติศาสตร์และความเป็นมาของสื่อทางเลือกในโลกที่เกิดขึ้น ที่ล้วนแล้วแต่มีองค์ประกอบของการก่อตั้งและมีส่วนร่วมจากคนในพื้นที่เป็นหลัก ที่ต้องการผลักดันหรือแสดงออกซึ่งประเด็นใดประเด็นหนึ่ง โดยการก่อตั้งยังพบว่า มีคุณลักษณะตรงกับแนวคิดสื่อทางเลือกคือ การไม่แสวงหากำไร การเป็นอิสระจากองค์กรอื่นๆ และรัฐ เป็นเจ้าของโดยประชาชน ไม่ใช่บริษัทขนาดใหญ่ และมีการจัดวางโครงสร้างองค์กรในลักษณะแนวราบประสานผ่านเครือข่ายภาคต่างๆ

ขณะที่การทำหน้าที่ของสื่อทางเลือกชายแดนใต้ที่ผลการวิจัยพบว่า ได้ทำหน้าที่ในหลายประการ อาทิ การทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางของการรวมกลุ่มเชื่อมต่อกับเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนแนวความคิดระหว่างกลุ่มต่างๆ เพื่อนำเสนอไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหาหรือกระบวนการสันติภาพ การสื่อสารในประเด็นที่ไม่ถูกนำเสนอโดยสื่อกระแสหลัก โดยเฉพาะประเด็นในมิติของชีวิต สังคม วัฒนธรรม หรือผู้ที่ได้รับผลกระทบและตกเป็นเหยื่อของสถานการณ์ การนำเสนอเนื้อหาจากคนในไปสู่สาธารณะ การตรวจสอบนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ เป็นแนวคิดของกระบวนการทำงานของสื่อในการทำบทบาทนายทวารข่าวสาร (gatekeeper) และการกำหนดวาระข่าวสาร (agenda setting) ที่มีการกำหนดวาระข่าวสารอย่างชัดเจน ขณะเดียวกัน ยังเป็นบทบาทหน้าที่ที่สอดคล้องกับแนวคิดสื่อทางเลือกของ Jeppesen (2015/2016) ที่ระบุถึงลักษณะการทำหน้าที่ของสื่อทางเลือก ที่ต้องมีเนื้อหาชัดเจนในด้านใดด้านหนึ่ง และเป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์สังคมในทางที่ดีขึ้น

นอกจากนี้ บทบาทหน้าที่ของสื่อทางเลือกในสถานการณ์ที่มีความรุนแรงอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานานนั้น ยังส่งผลต่อการยื่นระยะ หรือเรียกว่าปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลต่อการดำรงอยู่ของสื่อทางเลือกได้ โดยเฉพาะการต่อสู้กับคู่ขัดแย้งหรือการแสวงหาสันติภาพในท้ายที่สุด ซึ่งแตกต่างจากการเกิดขึ้นของสื่อทางเลือกประเภทสื่อชุมชนหรือสื่อวัฒนธรรม ที่ต้องการส่งเสริมหรือผลักดันในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง หรือเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งสั้นๆ เท่านั้น ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า การดำรงอยู่ของสื่อทางเลือกในชายแดนใต้มีลักษณะปัจจัยที่สำคัญ

คือ ตัวบุคคลในการดำเนินการ โดยในประเด็นเรื่องตัวบุคคลตามแนวคิดสื่อทางเลือกนั้น ไม่ได้ลงรายละเอียดไว้ว่าเป็นใคร หรือกลุ่มบุคคลใด จะส่งผลมากน้อยเพียงใด องค์กรสื่อทางเลือกที่ยังคงมีเสถียรภาพอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคงวัตถุประสงค์ไว้ตั้งแต่แรกในการก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน คือ องค์กรที่มีตัวบุคคลที่เรียกว่า “นักวิชาการ” เป็นแกนหลัก ซึ่งมีศักยภาพและข้อได้เปรียบเรื่องความเข้าใจในหลักการของแนวคิดสื่อทางเลือก และอาจขยายไปถึงสื่อสันติภาพ รวมถึงมีทักษะความสามารถในการบริหารจัดการ และหาแหล่งทุนมาสนับสนุนได้ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า อาจจะเนื่องด้วยบริบทในพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ มีประเด็นความขัดแย้งเกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรงและการมุ่งแสวงหาสันติภาพ บริบทของประวัติศาสตร์ความขัดแย้งการถูกกดทับของประชาชน ที่ท้ายที่สุด ปัจจัยสำคัญสำหรับการก่อตั้งองค์กรสื่อทางเลือกคือ “นักวิชาการ” อาจจะใช้ได้เฉพาะในพื้นที่ชายแดนใต้

ประเด็นกระบวนการทำงาน “เครือข่าย” ที่ถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่ง ที่มีความสำคัญกับองค์กรสื่อทางเลือกเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นภาพจากการดำรงอยู่และพลวัตการขับเคลื่อนการทำงานขององค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้เป็นกรณีตัวอย่าง การให้ความสำคัญกับ “เครือข่าย” ในกระบวนการทำงานตรงกับแนวคิดสื่อทางเลือกของ Jeppesen (2015/2016) ที่กล่าวถึงเครือข่ายหรือภาคประชาสังคม ที่จะต้องมีการเชื่อมต่อและสร้างพลังของการเปลี่ยนแปลงต่อนโยบายใดนโยบายหนึ่ง รวมถึงยังสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของภาคประชาชนตามแนวคิดของ Fuglesang and Chandler (1986 อ้างถึงใน กาญจนาก้าวเทพ, 2543) ที่ได้ให้นิยามเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยคำนึงถึงกระบวนการที่กลุ่มบุคคลต่างๆ จะได้ก้าวเข้ามามีบทบาทในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกี่ยวกับประเด็นปัญหาหนึ่งๆ

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของเครือข่ายในองค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้นั้น ส่วนใหญ่มีระดับของการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับหนึ่งเท่านั้นคือ ในฐานะผู้รับสารหรือผู้ร่วมผลิตตามแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ที่ กาญจนาก้าวเทพ (2543) ได้ยก

ตัวอย่างการดำเนินงานของวิเทศชุมชนไว้ แต่ยังคงไม่มีส่วนร่วมของเครือข่ายในกระบวนการทำงานหรือวางนโยบายเป้าหมายร่วมกัน เครือข่ายต่างๆ ไม่สามารถนำมาซึ่งการตระหนักร่วมกัน สร้างความสนใจร่วมกัน สร้างความรับผิดชอบร่วมกัน หรือการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการตัดสินใจของกลุ่มบุคคลร่วมกันได้ การเข้ามาของเครือข่ายจึงเป็นการเข้าไปร่วมในลักษณะ “ฉาบหน้า” หรือเป็นเพียงกิจกรรมตามโครงการเท่านั้น

กระบวนการทำงานขององค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้ ที่มีลักษณะบทบาทที่เน้นสะท้อนเนื้อหาของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อนั้น ยังพบประเด็นที่น่าสนใจที่ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า เป็นองค์กรที่ได้รับการสนับสนุนและการยอมรับจากเครือข่ายภาคประชาสังคมอย่างมาก และส่งผลต่อศักยภาพขององค์กรในการทำเนื้อหาในประเด็นมิติเชิงลึก รวมถึงการเป็นที่จับตาขององค์กร คู่ขัดแย้งคือหน่วยงานรัฐ ส่งผลให้คู่ขัดแย้งเกิดแรงผลักดันและเห็นความสำคัญของบทบาทขององค์กรสื่อทางเลือก จนกลายเป็นประเด็นหนึ่งที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความพยายามในการเข้ามาครอบงำองค์กรสื่อทางเลือกอื่นๆ รวมถึงองค์กรสื่อทางเลือกในลักษณะนี้จากคู่ขัดแย้งโดยการใช้ “ทุน” ที่ถือเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ

ทุนปัจจัยดำรงอยู่กับปฏิบัติการสารสนเทศของหน่วยงานรัฐ

องค์กรสื่อทางเลือกในชายแดนใต้หลายองค์กร ที่เริ่มก่อตั้งด้วยการได้รับงบประมาณมาดำเนินโครงการ ทำให้เมื่องบประมาณหมดลงการดำเนินกิจกรรมขององค์กรจึงหยุดนิ่ง รวมถึงสถานะการกระจายของบุคลากรที่ต้องแยกย้าย หรือไปรวมตัวก่อตั้งองค์กรสื่อทางเลือกขึ้นใหม่ในชื่อใหม่ สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของปัจจัยเรื่อง “ทุน” ขณะที่บางองค์กรที่ได้กล่าวในสรุปข้างต้นถึงศักยภาพของตัวบุคคลที่สามารถหาแหล่งทุนมาสนับสนุนได้ จะสามารถดำรงอยู่ได้ ไม่ว่าจะเป็นศักยภาพเรื่ององค์ความรู้ หัวใจ การเชื่อมโยงกับเครือข่ายสถาบันวิชาการ ประเด็นเรื่องทุน ทำให้องค์กรสื่อทางเลือกหลายองค์กรที่หมดทุนเข้าสู่สถานะหยุดนิ่ง หรือจะดำเนินการเมื่อมีงบประมาณเข้ามาเท่านั้น แม้ในแนวคิดสื่อทางเลือกจะระบุว่า องค์กรสื่อทางเลือกจะต้องไม่แสวงหากำไรสูงสุด

แต่ก็คงไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า จะไม่มีการใช้ทุน เพราะยังคงมีปัจจัยที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการทำงานที่ต้องใช้ทุนในการดำเนินการ เช่น การใช้ช่องทางการสื่อสารดิจิทัล เช่น เว็บไซต์ ค่าบริหารจัดการต่างๆ ส่งผลให้ท้ายที่สุด “ทุน” ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการดำรงอยู่ และขับเคลื่อนขององค์กรสื่อทางเลือกในชายแดนใต้ ไม่แตกต่างจากสื่อกระแสหลัก เพียงแต่อาจมีความแตกต่างในแง่ตัวเลขวเม็ดเงิน และไม่ได้แสวงหากำไรสูงสุด ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตในประเด็นนี้ว่า อาจมีแนวทางในการสร้างรูปแบบการหารายได้เพื่อการหาทุนในการดำรงอยู่และขับเคลื่อนการทำงานตามวัตถุประสงค์ เช่น กรณีการหารูปแบบการหารายได้ เช่น องค์กรสื่อทางเลือกองค์กรหนึ่งที่ได้รับจ้างการผลิตงานเนื้อหาทั่วไป โดยอาศัยเครื่องมืออุปกรณ์ที่มีอยู่และทักษะการทำงานแบบสื่อมวลชน หรือการร่วมมือกับเครือข่ายที่ถือเป็นจุดแข็งขององค์กรสื่อทางเลือกอยู่แล้วในการทำงานสร้างรายได้ร่วมกัน ซึ่งอาจถือเป็นรูปแบบใหม่ของการสร้างรายได้ขององค์กรสื่อทางเลือกในอนาคต แทนการพึ่งพาหน่วยงานรัฐหรือองค์กรต่างประเทศ

ผู้วิจัยยังได้ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ประเด็นการขาดงบประมาณในการทำงาน ได้กลายเป็นช่องโหว่ของการเข้ามาของหน่วยงานรัฐ ที่มีความต้องการใช้พื้นที่ขององค์กรสื่อทางเลือกเพื่อการประชาสัมพันธ์ ทั้งที่เคยถูกมองว่า เป็นคู่ขัดแย้งในประเด็นปัญหาที่เป็นภาพใหญ่ของการแก้ไขปัญหาความรุนแรง ได้เข้ามามีบทบาท โดยการเข้ามาของทุนจากหน่วยงานรัฐทำให้องค์กรสื่อหลายแห่งที่ตายและหยุดนิ่ง กลับมามีสภาพคล่องอีกครั้ง โดยเฉพาะองค์กรสื่อที่มีผู้ควบคุมเป็นนักข่าวในพื้นที่ การเข้ามาของทุนจากหน่วยงานรัฐเป็นการขยับการทำงานจากปฏิบัติการเดิมที่เคยใช้การจ่ายค่าตอบแทนให้กับตัวบุคคลในพื้นที่ เพื่อซื้อพื้นที่สื่อในการประชาสัมพันธ์ เนื่องจากการเห็นความสำคัญของพื้นที่สื่อทางเลือกที่มีบทบาทต่อประชาชนในพื้นที่สูงขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะกับองค์กรสื่อทางเลือกที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของการนำเสนอของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อเป็นหลักดังที่กล่าวข้างต้น เพียงแต่ยังไม่อาจขยับเข้ามาในพื้นที่องค์กรสื่ออื่นๆ ได้ และยังไม่อาจถือได้ว่า สามารถยึดครองพื้นที่สื่อทางเลือกได้เป็นส่วนใหญ่ อันมีปัจจัยจากความเป็นปัจเจกบุคคลและนักวิชาการดังที่กล่าวข้างต้น แต่ก็อาจถือได้ว่า การเข้ามาของหน่วยงานรัฐดังกล่าว เป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดปฏิบัติการ

สารสนเทศหรือไอโอ (information operation) เพื่อการประชาสัมพันธ์ข่าวสารของรัฐ เป็นการต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ข่าวสาร โดยอาศัยปัจจัยเรื่องทุน จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจที่จะสะท้อนการดำรงอยู่และการทำหน้าที่สื่อทางเลือกได้ตามนโยบายที่วางไว้ตั้งแต่แรกหรือไม่ หรือจะพ่ายแพ้ต่อทุนซึ่งจะต้องพิจารณาในระยะยาวต่อไป

การทำหน้าที่สื่อทางเลือกพร้อมกับหน้าที่สื่อสันติภาพ

นอกจากองค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้จะทำหน้าที่เป็นไปตามแนวคิดสื่อทางเลือกแล้ว การตั้งเป้าหมายปลายทางไว้ที่การเป็นสื่อสันติภาพหรือผลักดันกระบวนการสันติภาพ ซึ่งมีกรอบแนวคิดวารสารศาสตร์สันติภาพตามแนวคิดของ Johan Galtung ที่แตกต่าง และมีการทำหน้าที่ที่มากกว่าสื่อทางเลือก เช่น การมุ่งเน้นการแสวงหาสาเหตุความขัดแย้ง การแก้ไขปัญหา การเปิดพื้นที่ให้กับทุกฝ่าย ให้ความสำคัญกับผลที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังของความรุนแรง รายงานมากกว่าเหตุการณ์ ให้ความสำคัญกับประชาชน เน้นผู้ที่ได้รับผลกระทบ เป็นต้น ซึ่งกรอบแนวคิดดังกล่าว นำมาสู่การปฏิบัติที่นำเสนอออกมาในเชิงเนื้อหาที่ผลิตที่เป็นไปตามกรอบแนวคิด ซึ่งผลวิจัยพบว่า องค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้หลายองค์กรได้พยายามทำหน้าที่บทบาทสื่อสันติภาพในภาพรวมได้เป็นอย่างดี เพียงแต่ไม่ได้ตรงตามคุณลักษณะของสื่อสันติภาพที่ได้มีการกำหนดไว้ในทุกคุณลักษณะ เช่น การใช้ภาษาที่ดูน่าเวทนา โดยการระบุว่า ใครเป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายร้าย การเน้นพุ่งเป้าหมายไปที่การให้ความสำคัญกับประชาชนเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ส่งผลให้ไม่สนใจแหล่งข่าวอื่นๆ และขาดความหลากหลายหรือไม่เปิดพื้นที่ให้กลุ่มอื่นๆ รวมถึงขาดความสนใจในการนำเสนอทางออกหรือข้อเสนอแนะที่มาจากผู้ที่เป็นกลาง ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะสำคัญของสื่อสันติภาพที่จะต้องมุ่งเน้นแสวงหาทางออก ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตในประเด็นนี้ว่า ประเด็นดังกล่าวเป็นเพราะผู้ทำงานองค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้ที่ดำเนินการในลักษณะดังกล่าว ยังขาดองค์ความรู้เรื่องสื่อสันติภาพ การสื่อข่าวที่ไวรู้ต่อความขัดแย้ง (conflict sensitive journalism) ตามแนวคิดของ Ross Howard (2004)

เทคโนโลยีดิจิทัลหนุนเสริมแต่ขาดองค์ความรู้ทักษะ

ก่อนหน้านั้นในเชิงแนวคิดเรื่องสื่อทางเลือกและเทคโนโลยีสื่อดิจิทัล มักจะกล่าวกันว่า การเกิดขึ้นของเทคโนโลยีสื่อดิจิทัล เป็นส่วนหนุนเสริมให้องค์กรสื่อทางเลือกเกิดขึ้น และนำเสนอเนื้อหาโดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องเวลาและพื้นที่ในการนำเสนอ และไม่ต้องพึ่งพาสื่อกระแสหลักที่เป็นเสมือนผู้ควบคุมด้วยกระบวนการเฝ้าประตูข่าวสาร (gatekeeping) รวมถึงเป็นการสร้างเสริมพลังอำนาจ (empowerment) ให้กับภาคประชาชนตามความเห็นของ Harlow and Harp (2013) ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยในการทำงานขององค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้ที่ได้ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสื่อดิจิทัล ในการหนุนเสริมและสามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นกับภาคประชาชน รวมถึงการส่งสารไปยังผู้รับสาร อย่างไรก็ตาม จากผลการวิจัยที่พบว่า ประเด็นสำคัญไม่ได้อยู่ที่เทคโนโลยีดิจิทัล แต่อยู่ที่องค์ความรู้ในด้านการใช้เทคโนโลยีสื่อดิจิทัลที่ได้กลายเป็นปัญหา เห็นได้ชัดเจนจากการขาดองค์ความรู้ที่ทำให้ไม่เข้าใจ อาทิ การใช้ช่องทางการสื่อสารดิจิทัลต่างๆ ที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย องค์ความรู้ด้านพื้นฐานเกี่ยวกับการใช้งาน เช่น การอัปโหลดข้อมูลพื้นฐานขึ้นสู่ช่องทางการนำเสนอ การสร้างคีย์เวิร์ดเพื่อการกระตุ้นยอดคนให้เข้ามามีส่วนร่วม การปรับปรุงออกแบบช่องทางการนำเสนอ ช่องทางการนำเสนอที่เหมาะสมกับการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบต่างๆ สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นข้อจำกัด ทำให้ไม่สามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ท้ายที่สุดจึงสะท้อนไปยังศักยภาพของผู้ใช้ที่ต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับ ศรัณญา รัตนจงกล ที่ได้ศึกษาประเด็นดังกล่าวไว้ ประเด็นปัญหาดังกล่าวที่ระบุว่า องค์กรสื่อทางเลือกชายแดนใต้แม้จะใช้เทคโนโลยีสื่อดิจิทัล แต่กลับไม่ส่งผลให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม (engagement) จากภาคประชาสังคมผ่านช่องทางการสื่อสาร ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า การขาดองค์ความรู้ทักษะด้านเทคโนโลยีสื่อดิจิทัลของคนทำงานในองค์กรสื่อทางเลือกนั้น ยังส่งผลให้ไม่สามารถสร้างหรือกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของภาคประชาชนตามแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้ประชาชนมีโอกาสนในการเข้าถึงช่องทางการสื่อสาร เพื่อแสดงมุมมอง ความรู้สึก หรือ

ประสบการณ์ต่างๆ ได้ ต้องมีการเน้นที่กระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับต่างๆ ของภาคประชาชน ที่ไม่ใช่แค่ในฐานะของผู้รับสาร ท้ายที่สุดผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตว่า แนวคิดเรื่องเทคโนโลยีสื่อดิจิทัลมีส่วนหนุนเสริมการทำหน้าที่สื่อทางเลือกชายแดนใต้ แต่ในขณะเดียวกัน ยังคงเป็นข้อจำกัดในการขาดองค์ความรู้ทักษะ ทำให้ไม่สามารถใช้เทคโนโลยีให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดส่งผลต่อการขาดพลังในการสื่อสารไม่ว่าจะตั้งเป้าหมายการสื่อสารเพื่อการต่อสู้ต่อออรังอัซคาตแย้งหรือสาธารณะ โดยคาดหวังว่าการสื่อสารจะส่งไปถึงยังคนในพื้นที่หรือนอกพื้นที่ แม้กระทั่งในระดับสากล ที่มีความพยายามผลิตเนื้อหาด้วยภาษาอื่นๆ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการศึกษาที่พบว่า การก่อตั้งขององค์กรสื่อจะมีความแข็งแรง ดำรงอยู่ และมีพัฒนาการต่อไปเป็นสื่อสันติภาพได้ ควรจะมี “นักวิชาการ” หรือผู้ที่มีองค์ความรู้ร่วมอยู่ในองค์กรสื่อด้วย ซึ่งเห็นได้ชัดว่า องค์กรสื่อทางเลือกที่ไม่มีนักวิชาการอยู่ จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพและความมั่นคง ทั้งในด้านความแข็งแรงของเนื้อหาและทุนที่จะมาขับเคลื่อน องค์กรสื่อทางเลือกที่จะก่อตั้งขึ้นหรือพัฒนาต่อไป จึงควรมีนักวิชาการเข้ามามีส่วนเสริม รวมถึงความรู้ความเข้าใจเรื่องกระบวนการสันติภาพและการสื่อสารสันติภาพ

การขาดองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสื่อดิจิทัลและองค์ความรู้ด้านวิชาชีพข่าว จะกลายเป็นข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการขับเคลื่อนเนื้อหาขององค์กรสื่อทางเลือกให้ไม่มีพลัง การเพิ่มเติมหรือเสริมองค์ความรู้ทั้งสองด้าน จึงเป็นความจำเป็นขององค์กรสื่อทางเลือกในพื้นที่

องค์กรสื่อทางเลือกควรจะมีการมีความชัดเจนในประเด็นของการรับงบประมาณสนับสนุนจากแหล่งทุน เพื่อไม่ให้เกิดข้อกังวลเกี่ยวกับความเป็นอิสระในการทำงาน อันเนื่องมาจากผลประโยชน์ทับซ้อน หรือท้ายที่สุดกลายเป็นพื้นที่เอื้ออำนวยให้กับหน่วยงานที่ต้องการใช้พื้นที่ประชาสัมพันธ์ข่าวสารของภาครัฐในขณะเดียวกัน องค์กรสื่อทางเลือกควรมีการแสวงหาวิธีการหาทุนในรูปแบบ

ใหม่ๆ เพิ่มเติม เพื่อไม่ให้ติดกับดักเรื่องทุนที่จะเป็นเงื่อนไขในการทำงานมากจนเกินไป

เห็นได้ชัดเจนว่า นอกเหนือไปจากคนในที่จะสามารถขับเคลื่อนองค์กร สู่ทางเลือกให้ดำรงอยู่ต่อไปได้แล้ว สิ่งที่สำคัญคือ เครือข่ายต่างๆ ที่มีส่วนหนุนเสริม ซึ่งสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจน และแตกต่างจากสื่อกระแสหลักที่พึ่งพาระบบทุนเพียงอย่างเดียว เครือข่ายจึงถือเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับองค์กรสื่อทางเลือกในการขับเคลื่อนการทำงานให้ไปถึงเป้าหมาย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยซึ่งเน้นถึงการก่อตั้งและพัฒนาการของสื่อทางเลือกชายแดนใต้ ซึ่งทำให้พบว่า มีปัจจัยจำนวนมากที่ส่งผลต่อการก่อตั้งและการดำรงอยู่ หากมีการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นย่อยที่มีความสำคัญ เช่น ประเด็นเรื่องทุนที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ที่มีการเข้ามาของปฏิบัติการสารสนเทศ (information operation) จากหน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานความมั่นคง ซึ่งอาจส่งผลต่อองค์กรสื่อทางเลือกให้หมดจากการเป็นองค์กรสื่อทางเลือก อันเนื่องมาจากการขาดความเป็นอิสระและไม่สามารถไปสู่เป้าหมายคือกระบวนการสร้างสันติภาพได้

นอกจากนี้ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยขององค์กรสื่อทางเลือกในพื้นที่ชายแดนใต้ ซึ่งอาจจะมีความเหมือนหรือแตกต่างกับการเกิดขึ้นขององค์กรสื่อทางเลือกในพื้นที่อื่นๆ รวมถึงประเด็นการประสบความสำเร็จที่จะไปสู่การเป็นสื่อสันติภาพ หากมีการศึกษาเปรียบเทียบขององค์กรสื่อทางเลือกในบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกันอาจจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่จัดตั้งองค์กรสื่อทางเลือกได้ต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ (2543), *สื่อสารชุมชน: การประมวลองค์ความรู้*, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- นุวรรณ ทับเที่ยง (2550), *ผลกระทบของการสื่อสารมวลชน: ทศนคติของประชาชนในเขต 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อการนำเสนอข่าวเหตุการณ์ความไม่สงบ*, ปัตตานี: คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ภีรกาญจน์ ไคนุ่นนา และดุษฎี เพ็ชรมงคล (2555), *ข่าวที่ไม่เป็นข่าวในจังหวัดชายแดนภาคใต้: ศึกษาประเด็นข่าวในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ไม่ได้รับการเสนอผ่านสื่อมวลชนระหว่างปี พ.ศ. 2547-2553*, ปัตตานี: คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วัลักษณ์กมล จ่างกมล และอมรรัตน์ ชนะการณ (2557), *สื่อทางเลือกยุคดิจิทัลกับผลประโยชน์สาธารณะ: กรณีศึกษาการเป็นพื้นที่กลาง เพื่อสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้*, กรุงเทพฯ: สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ.
- วิไลวรรณ จงวิไลเกษม และพัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์ (2562), *สื่อชายแดนใต้ในกระบวนการสันติภาพ: การลดทอนอคติและความเกลียดชังต่อพื้นที่และผู้คนในชายแดนใต้*, กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม.
- สกุลศรี ศรีสารคาม (2554), *สื่อสังคม (Social Media) กับการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสื่อข่าว* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

ภาษาอังกฤษ

- Bailey, O. et al. (2007), *Understanding Alternative Media*, Berkshire: Open University Press.
- Galtung, J. (2003), "Peace Journalism", *Media Asia*, 30(3): 177-180.
- Harlow, S. and Harp, D. (2013), "Alternative Media in a Digital Era: Comparing News and Information Use among Activists in the United States and Latin America", *Communication&Society/Comunicación y Sociedad*: 25-51.
- Howard, R. (2004), Conflict Sensitive Journalism IMPACS | International Media Support A Handbook by Ross Howard, n.p.
- Jeppesen, S. (2015/2016), "Understanding Alternative Media Power: Mapping Content & Practice to Theory, Ideology, and Political Action", *Democratic Communiqué*: 54-77.